
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

УДК 378:316.7

Уляна Андрусяк

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ МОВНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито поняття «соціокультурна компетенція», визначено її складові, висвітлено теоретичні аспекти підготовки майбутніх вчителів початкової школи до формування соціокультурної компетенції молодших школярів на уроках рідної мови.

Ключові слова: соціокультурна компетенція, вчитель початкової школи, українська мова, особистість.

Оновлення всіх аспектів життєдіяльності суспільства в руслі реалізації завдань Національної доктрини розвитку освіти України в ХХІ ст., Державного стандарту базової і повної середньої освіти, основних положень загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти зумовлюють певним чином переглянути усталені погляди на підготовку майбутнього вчителя початкової школи і визнати його комунікативні й соціокультурні вміння пріоритетними професійно-педагогічними якостями [2; 7].

В умовах реформування освітньої системи України піднесення соціального значення вчителя початкових класів постає необхідність підготовки нової генерації педагогічних кадрів. Сьогодення вимагає від системи освіти таких підходів, за яких би здійснювалося формування такої особистості, котра володіє низкою компетенцій, необхідних для життя в умовах постійних змін.

Проблема формування соціокультурної компетенції була і є предметом розгляду вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема Н. Бориско, О. Буркова, О. Волошина, Р. Гришкова, Н. Ішханян, Т. Колодько, О. Коломінова, Н. Мороз, Ю. Пассова, Н. Склярєнко, О. Тарнопольського, С. Kramsh, R. Lado, D. Lehmann, L. Shulman та інші. Вчені дослідили структуру і зміст соціокультурної компетенції (Н. Бориско, О. Бурова, Н. Ішханян, Т. Колодько); описали можливі види комунікативної поведінки в різних ситуаціях спілкування (Н. Склярєнко, О. Тарнопольський); визначили рівні фонових і країнознавчих знань, які необхідні для формування даної компетенції (Е. Верещагін, Т. Колодько, В. Костомаров та інші). В. Сафонова, Л. Цурікова досліджували цю проблему на рівні діалогу культур і цивілізацій [9].

Аналіз сучасних вітчизняних та зарубіжних положень про соціокультурну компетенцію як складову комунікативної компетенції та результат опанування соціокультурного компонента змісту навчання свідчить про спільність і відмінність у поглядах науковців. Однак дуже мало праць присвячено формуванню соціокультурної компетенції молодших школярів саме на уроках рідної мови.

Мета статті – висвітлити теоретичні аспекти формування соціокультурної компетенції молодших школярів на початковому рівні мовної освіти та визначити педагогічні умови, що сприяють її ефективному формуванню.

Соціокультурна компетенція передбачає наявність знань про національно-культурні особливості країни, норми мовленнєвої і немовленнєвої поведінки її етнічних представників, вміння адекватно реагувати й будувати свою поведінку відповідно до цих особливостей і норм [1; 3; 6]. Окрім того, соціокультурну компетенцію розглядають як здатність через комунікативну поведінку членів суспільства вирізняти специфічні риси цього суспільства та його культури [10].

Як зазначає Н. Мороз, соціокультурна компетенція – це інтегративне утворення, яке включає: країнознавчі, лінгвокраїнознавчі, соціолінгвістичні знання, уміння та навички співставляти мовні засоби з метою й умовами спілкування; уміння організувати мовленнєве спілкування відповідно до соціальних норм поведінки; уміння використовувати мовні засоби відповідно до національно обумовлених особливостей [6].

Ми розглядаємо соціокультурну компетенцію молодших школярів як систему знань, умінь, навичок і здібностей особистості, за допомогою яких можна спілкуватися українською мовою відповідно до норм мовлення, поведінки й культурних традицій.

Конкретизуючи поняття соціокультурної компетенції, можна сказати, що вона включає:

- країнознавчі, лінгвокраїнознавчі та соціолінгвістичні знання;
- вміння та навички мовленнєвої та немовленнєвої поведінки;
- навички практичного застосування надбаних соціокультурних знань і вмінь.

На думку І. Гудзик, формування соціокультурної компетенції передусім передбачає: засвоєння учнями знань і вмінь, пов'язаних з виконанням різних соціальних ролей, а також формування національної самосвідомості та зацікавленого ставлення до інших мов, культур на основі знань про традиції, звичаї свого народу та інших народів, про особливості бачення світу, яке відображається в мові [1, с. 22]. Іншими словами, у процесі вивчення рідної мови важливо залучати учнів до національної культури, побуту, традицій, соціальних відносин, а відтак формувати соціокультурну компетенцію, що забезпечить їм можливість

брати участь у міжкультурній комунікації.

На практичних заняттях із методики викладання української мови доцільно використовувати такі завдання, виконання яких сприяло б розвитку комунікативних умінь та навичок майбутнього педагога: уміння встановити контакт з учнем, зацікавити його, переконати у необхідності виконувати саме таке завдання, уміння будувати висловлювання в різних стилях і жанрах [8, с. 283]. Активно слід використовувати зі студентами заучування та промовляння дитячих скоромовок, потішок, лічилок. Це все значно поповнить так званий «методичний портфель» майбутнього вчителя та сприятиме підвищенню ефективності навчально-пізнавального процесу у початковій школі.

Важливість проблеми формування соціокультурної компетенції учнів обумовлюється піднесенням ролі української мови в державі, тими процесами реформування національної освіти, які наявні наразі в суспільстві.

Особливої актуальності вона набуває у зв'язку з тим, що більшість школярів має поверхові знання з нашого минулого, не зовсім чітко орієнтується в соціумі, тому для розвитку комунікативного мовлення учнів на уроках рідної мови слід використовувати такі зразки текстів, завдань, вправ, які мають високий навчально-виховний потенціал. Дидактичні матеріали для них повинні відповідати принципу культуровідповідності, ґрунтуватися на засадах художньої цінності, соціальної значущості, відповідності потребам часу. Під час навчання учні окрім знань про звичаї, традиції рідного народу повинні здобувати знання про культуру, традиції, звичаї, релігії тих народів, які контактують у повсякденному житті в Україні, набувати досвіду спілкування з «іншими».

Як зауважила І. Гудзик, для формування в учнів соціокультурної компетенції сучасна методика надає перевагу не країнознавчому, а культурологічному підходу до навчання мов, який передбачає засвоєння учнями культурних цінностей, вироблених носіями мови і зафіксованих у мові, розуміння своєрідної картини світу, створеної певним народом, забезпечення уваги до соціальних проблем користування мовою, інтерес до екстралінгвістичних умов спілкування та до особистості учня, його знань про світ [1, с. 24].

Аналіз наукової літератури дав змогу обґрунтувати основні положення роботи з формування соціокультурної компетенції молодших школярів. Її необхідно спрямувати на вирішення низки завдань:

- 1) розвиток в учнів світосприймання, розуміння загальноісторичного процесу й усвідомлення впливу України на нього;
- 2) сприяння усвідомленню себе носієм національних цінностей, особою, здатною здійснювати ефективну міжкультурну комунікацію між представниками різних етносів, що населяють нашу державу;

3) виховання поваги, толерантності до носіїв іншої культури, громадянських прав людини, демократичних цінностей;

4) формування низки людських якостей – солідарність, любов до ближнього, відповідальність і дотримання обов'язку, надійність у діяльності;

5) виховання відкритості до інших культур, мов і континентів;

6) сприяння розвитку комунікативної культури учнів, їхнього духовного потенціалу, усвідомленню ними обов'язків перед власним народом і відповідальності за своє і майбутнє своєї країни;

7) навчання етично допустимих і юридично виправданих форм самовираження в суспільстві та етики дискусійного спілкування;

8) розвиток потреби в самоосвіті й самовдосконаленні [5].

Мета процесу формування соціокультурної компетенції молодших школярів – розвиток умінь, необхідних для сприйняття, інтерпретації та використання рідної мови відповідно до культурного і соціального контекстів країни, а також набуття дитиною знань про звичаї, норми, цінності, стереотипи поведінки свого народу.

Для формування соціокультурної компетенції молодших школярів у процесі вивчення рідної мови необхідно створити такі умови навчання, які б відтворювали процес реального спілкування, слугували механізмом соціальної взаємодії й сприяли засвоєнню норм і моделей мовленнєвого спілкування, що притаманні соціуму нашої країни.

Спираючись на теоретичні положення формування соціокультурної компетенції молодших школярів можна визначити комплекс педагогічних умов, що сприяють вдосконаленню й ефективному формуванню соціокультурної компетенції студентів. А саме:

1) формування й розвиток соціокультурної компетенції учнів буде здійснюватися на основі дидактичної моделі, що передбачає комплексне оволодіння студентами країнознавчою, лінгвокраїнознавчою і соціолінгвістичною компетенціями;

2) організувати навчання на основі доцільно відібраного матеріалу з використанням системного підходу до процесу формування соціокультурної компетенції;

3) проводити навчання з урахуванням творчої діяльності молодших школярів, що стимулює їхній пізнавальний інтерес і забезпечує цілісність знань; використовувати також і колективну комунікативну діяльність;

4) широко використовувати у навчальному процесі комунікативні ситуації як пріоритетні засоби формування соціокультурної компетенції у різних формах спілкування;

5) ефективне формування соціокультурної компетенції шляхом використання розробленого курсу із спеціально відібраними тематичними текстами і вправами та завданнями до них, а також ілюстративними

аудіовізуальними матеріалами;

б) навчальний процес спрямовувати на міжкультурну комунікацію, на завдання реального спілкування з носіями мови у типових сферах діяльності та комунікативних ситуаціях [3, с. 68–69].

Основними завданнями, які необхідно реалізувати вчителю для досягнення соціокультурної мети, є:

– навчити учнів сприймати, аналізувати та оцінювати прочитані, вивчені чи почуті соціокультурні відомості про Україну й світ;

– виробити в учнів уміння взаємодіяти з іншими людьми в полікультурному суспільстві;

– залучати школярів на практиці ефективно застосовувати набуті знання й уміння;

– формувати духовний світ дітей, ціннісні світоглядні уявлення, (загальнолюдські ціннісні орієнтири виховання для життя в цивілізованому громадянському суспільстві).

Таким чином, соціальна і педагогічна значущість проблеми формування соціокультурної компетенції молодших школярів, а також особливостей організації навчального процесу задля забезпечення достатнього рівня її сформованості є очевидною і потребує подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гудзик І. П. Компетентнісно орієнтоване навчання російської мови у початкових класах (у школах з українською мовою навчання) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (російська мова)» / І. П. Гудзик. – К., 2008. – 42 с.
2. Державний стандарт базової повної середньої освіти // Дивослово. – 2004. – № 3. – С. 76–79.
3. Колодько Т. М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Колодько Тетяна Миколаївна. – К., 2005. – 348 с.
4. Концепція мовної освіти 12-річної школи (українська мова) (Проект) // Українська мова і література в школі. – 2002. – № 2. – С. 4–10.
5. Мацько Л. Програмні засади навчання української мови учнів старшої школи / Мацько Л., Семенов О // Українська мова і література в школі. – 2007. – № 3. – С. 2–8.
6. Мороз Н. В. Формування соціокультурної компетенції як складової професійної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. В. Мороз. –

- Хмельницький, 2007.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. // Шкільний світ. – 2001. – № 1.
 8. Онищенко І. В. Лінгводидактичні засади формування культури педагогічного спілкування майбутніх учителів початкових класів / Онищенко І. В. // Педагогіка вищої та середньої школи : збірник наукових праць / гол. ред. проф. В. К. Буряк. – Кривий Ріг : КДПУ, 2010. – Вип. 28. – С. 281–286.
 9. Сафонова В. В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций / В. В. Сафонова. – Тверь : Истоки, 1996. – 238 с.
 10. Ярмолюк А. Формування соціокультурної компетенції старшокласників у процесі роботи над текстом / А. Ярмолюк // Українська мова і література в школі. – 2008. – № 7–8. – С. 33–37.